

ПРОБЛЕМИ РІЗНОРІВНЕВОГО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У статті зроблено спробу шляхом науково-теоретичного аналізу охарактеризувати проблеми різнорівневого управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах цивільного захисту та оцінити його з погляду перспективи вдосконалення. На основі аналізу нормативних документів, наукових джерел та емпіричного досвіду визначено такі рівні управління навчальним процесом у ВНЗ цивільного захисту: адміністративний; викладацький; курсантський. Зроблено висновок, що управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах цивільного захисту характеризується низкою різнорівневих проблем, пов'язаних із відсутністю: систематизованого компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців у сфері цивільного захисту; обґрунтованих норм та методів розрахунку необхідного робочого часу для науково-педагогічних працівників, курсантів, студентів та слухачів; єдиного методичного забезпечення навчальних дисциплін для всіх ВНЗ цивільного захисту; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у плануванні й організації навчального процесу.

Ключові слова: управління навчальним процесом, вищі навчальні заклади цивільного захисту, проблеми управління навчальним процесом, інформаційно-комунікаційні технології.

Удосконалення професійної підготовки фахівців різних спеціальностей, а особливо фахівців у сфері цивільного захисту, стає неможливим без комплексного підходу до модернізації процесу управління навчальним процесом. Управління навчальним процесом у ВНЗ цивільного захисту визначаємо як комплекс заходів навчального, науково-організаційного, виховного, службового, адміністративного характеру, який реалізується на етапах організації, планування, мотивації, контролю та аналізу, координації, головною кінцевою метою якого є створення організаційних умов для якісної професійної підготовки фахівців служби цивільного захисту.

Науковці розглядали проблему професійної підготовки фахівців у галузі цивільного захисту у двох площинах: науково-теоретичній та практичній (реалізація умов безпосередньо самого процесу професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту). Так, проблеми професійної підготовки курсантів в умовах профільного вищого навчального закладу у своїх працях аналізували Ю. Антошків, Б. Білінський, В. Бут, В. Вареник, Н. Вовк, Г. Грибенюк, І. Гуріненко, Л. Гонтаренко, А. Капля, М. Коваль, М. Козяр, Д. Лебедев, С. Миронець, О. Парубок, В. Покалюк, Ю. Приходько, О. Склень, В. Шойко та ін. У своїх працях автори зосереджували увагу на професійній підготовці майбутніх фахівців у сфері цивільного захисту. Водночас питання,

пов'язані з управлінням навчальним процесом у вищих навчальних закладах цивільного захисту, залишаються не розробленими в науковій літературі.

Мета статті – шляхом науково-теоретичного аналізу охарактеризувати проблеми різномірного управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах цивільного захисту та оцінити його з погляду перспективи вдосконалення.

З метою виокремлення проблем управління навчальним процесом у ВНЗ цивільного захисту, насамперед, нами на основі аналізу нормативних документів [6], наукових джерел [1–5; 7–8] та емпіричного досвіду визначено такі його рівні:

1. Адміністративний, на якому здійснюється управління плануванням та моніторингом навчального процесу.

2. Викладацький, на якому здійснюється управління процесом передачі змісту навчального матеріалу.

3. Курсантський (студентський, слухацький), на якому здійснюється управління процесом засвоєння змісту навчального матеріалу (див. рис.).

Організаційно-методичне, інформаційне та матеріальне забезпечення всіх рівнів управління навчальним процесом у нерозривній єдності забезпечує якість професійної підготовки у ВНЗ цивільного захисту.

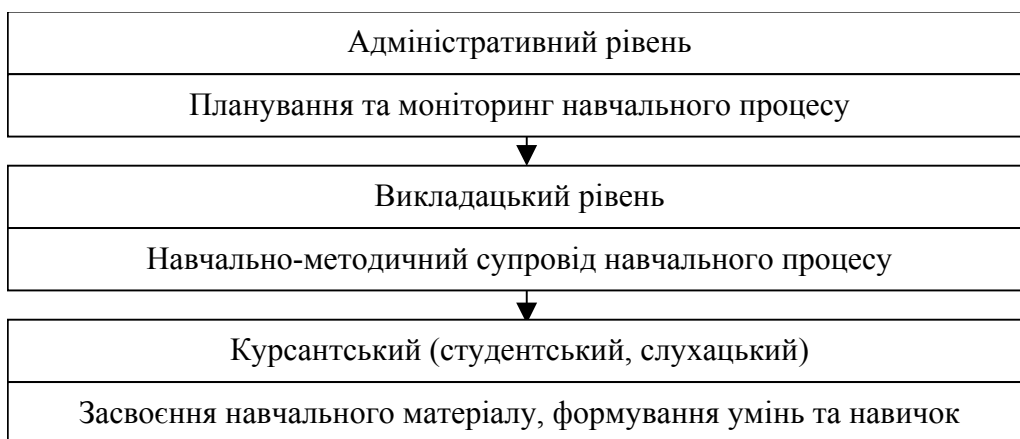

Рис. Рівні управління навчальним процесом у ВНЗ цивільного захисту

Аналізуючи стан управління вищими навчальними закладами цивільного захисту [4; 6], треба зазначити, що на адміністративному рівні управління нами виокремлено проблеми, пов'язані з відсутністю:

- систематизованого компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців у сфері цивільного захисту;
- застосування інформаційно-комунікаційних технологій у плануванні й організації навчального процесу.

Недоліки в управлінні навчальним процесом у ВНЗ цивільного захисту, на наш погляд, слід пов'язувати з незавершеністю переходу навчального процесу від пожежно-технічних училищ до вищих навчальних закладів. Передусім, необхідно зазначити, що в пожежно-технічних училищах професій-

на підготовка тривала три роки та основна увага зосереджувалася на вивченні професійно орієнтованих дисциплін і бойовій підготовці. У ВНЗ цивільного захисту професійна підготовка триває чотири, п'ять або п'ять з половиною років залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня, що здобувається, тому навчальний процес організований таким способом, який регламентований відповідними нормативними вимогами до вищих навчальних закладів. Однак реорганізація пожежно-технічних училищ у ВНЗ цивільного захисту, хоч і зумовила зміну організації навчального процесу та його методичний супровід, утім остаточно, на наш погляд, цей процес не завершений та позбавлений досконалості, оскільки для його організації використовують нормативну базу [6], спільну для всіх ВНЗ, яка, вочевидь, не враховує специфіки ВНЗ цивільного захисту.

Значний вплив на виникнення труднощів в управлінні навчальним процесом у ВНЗ цивільного захисту справляє відсутність застосування інформаційно-комунікаційних технологій у плануванні й організації навчального процесу.

О. Блистів, досліджуючи шляхи вдосконалення управління навчальним процесом у ВНЗ, зауважує, що “управління навчальним процесом базується на реалізації дій, які забезпечують формування планів проведення занять, розрахунку та розподілу штатної кількості викладачів ВНЗ, проектування оптимального розкладу й оперативного управління та моніторингу занять” [2, с. 139], та пропонує для застосування інформаційну технологію планування обсягів навчальної роботи.

Вочевидь, застосування зазначеної технології є актуальним для ВНЗ цивільного захисту. Так, М. Козяр виокремив три рівні інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес ВНЗ цивільного захисту:

1. Розробка й подання змісту навчального матеріалу на базі електронних ресурсів.

2. Реалізація навчального процесу з використанням інтерактивних засобів взаємодії.

3. Використання інтегрованих освітніх середовищ, однією зі складових яких є інформаційні ресурси, бази даних тощо [4, с. 132].

Зважаючи на швидкі темпи інформатизації всіх сфер сучасного суспільства, очевидно, що розробка та впровадження єдиної системи управління навчальним процесом у ВНЗ цивільного захисту за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій на всіх трьох рівнях, виділених М. Козяром, є перспективним на шляху вдосконалення якості професійної підготовки фахівців цивільного захисту.

Аналіз проблем різнорівневого управління вищими навчальними закладами цивільного захисту на викладацькому рівні дав нам змогу виокремити такі недоліки, як відсутність:

– обґрунтованих норм та методів розрахунку планування необхідного робочого часу для науково-педагогічних працівників, курсантів, студентів і слухачів;

– єдиного методичного забезпечення навчальних дисциплін для всіх ВНЗ цивільного захисту.

На цьому рівні управління у ВНЗ цивільного захисту треба також виділити необхідність поєднання науково-педагогічної діяльності зі службовою, що є особливою специфічною характеристикою, яка потребує врахування в процесі управління навчальним процесом.

О. Блистів називає такі складові методики планування педагогічної діяльності:

- оцінювання педагогічної обстановки з урахуванням шляхів реалізації головної мети;
- обґрунтоване передбачення перебігу та результатів праці, а також пов'язане з ним визначення безпосередніх, конкретних цілей і завдань;
- розробка програми заходів, системи послідовних дій, вибір доцільних форм, методів, засобів їх реалізації;
- точний розрахунок роботи в часі та просторі;
- визначення системи обліку й контролю за процесами та результатами навчальної діяльності студентів [2, с. 108].

Вважаємо, що складові методики планування педагогічної діяльності є доцільними й стосовно науково-педагогічних працівників ВНЗ цивільного захисту, і саме за ними має здійснюватися управління навчальним процесом на викладацькому рівні у ВНЗ цивільного захисту.

Суттєвий негативний вплив на якість та результативність професійної діяльності науково-педагогічних працівників ВНЗ цивільного захисту справляє значне навантаження у веденні документації та бюрократизованість системи управління навчальним процесом, яка зазнала додаткового ускладнення у зв'язку з приєднанням української освітньої системи до Болонського процесу.

Недоліки в управлінні навчальним процесом на викладацькому рівні безпосередньо впливають на курсантів, студентів та слухачів, позаяк саме вони виконують основне навантаження в засвоєнні змісту навчальних дисциплін, формуванні професійно важливих умінь та навичок.

Таким чином, удосконалення управління навчальним процесом у ВНЗ цивільного захисту та, як наслідок, підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері цивільного захисту можливі за умови розробки та впровадження нормативної бази організаційно-методичного супроводу навчального процесу у ВНЗ цивільного захисту з урахуванням його різномірної специфіки.

Необхідно також зазначити, що суттєвим недоліком управління навчальним процесом у ВНЗ цивільного захисту на рівні курсанта (студента, слухача), на наш погляд, є відсутність єдиної освітньо-інформаційної системи, за допомогою якої б курсанти (студенти, слухачі) одержували інформацію щодо управління навчальним процесом та його циклів (організації управління, планування, мотивації, контролю й аналізу, координації). Безумовно, створення зазначеної освітньо-інформаційної системи потребує спеціального програмно-методичного супроводу та матеріальних витрат, утім, переваги, яких вона надає, дадуть змогу усунути виявлені нами недоліки на адміністративному та викладацькому рівнях управління. Досить нагадати, що згідно із традицією

курсанти, студенти й слухачі одержують необхідну інформацію та уявлення про зміст і структуру навчальних дисциплін та власне усього навчального процесу в цілому безпосередньо від викладачів під час навчальних занять та консультацій. Таким чином, значний вплив на вдосконалення системи управління навчальним процесом у ВНЗ цивільного захисту, на наш погляд, може справити створення єдиного інформаційно-освітнього середовища у ВНЗ, ресурсами якого матимуть можливість користуватися науково-педагогічні працівники, курсанти, студенти та слухачі. Складовими компонентами єдиного інформаційно-освітнього середовища у ВНЗ цивільного захисту мають стати: навчальні плани, програми, розклад, інформаційно-освітні ресурси, методичні рекомендації для забезпечення навчальних дисциплін, розрахунково-графічних робіт, курсових, дипломних та магістерських проектів тощо.

Варто також зазначити, що на сучасному етапі в нормативній документації не подані норми обліку часу курсантів, які поєднують навчання зі службою, що повинно бути враховано в процесі складення розкладу занять та навчального навантаження, у тому числі індивідуальних завдань, що потребує додаткового вивчення з метою створення практичних рекомендацій.

Висновки. Таким чином, спираючись на проаналізований нами матеріал, можемо зробити висновок, що управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах цивільного захисту характеризується низкою різноманітних проблем, пов'язаних із відсутністю: систематизованого компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців у сфері цивільного захисту; обґрунтованих норм та методів розрахунку необхідного робочого часу для науково-педагогічних працівників, курсантів, студентів і слухачів; єдиного методичного забезпечення навчальних дисциплін для всіх ВНЗ цивільного захисту; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у плануванні й організації навчального процесу. Зазначене потребує вдосконалення шляхом розробки та впровадження: технології планування та моніторингу, яка враховуватиме специфіку ВНЗ цивільного захисту, єдиного інформаційно-освітнього середовища, єдиного методичного забезпечення навчальних дисциплін для всіх ВНЗ цивільного захисту.

Список використаної літератури

1. Білощицький А.О. Створення інформаційної технології управління навчальним процесом [Електронний ресурс] / А.О. Білощицький, С.В. Білощицька, С.С. Білокінь. – Режим доступу: urss.knuda.edu.ua/files/zbirnyk-13/136-142.pdf.
2. Блистів О.М. Організаційно-методичні засади планування навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Оксана Миколаївна Блистів. – К., 2010. – 294 с.
3. Калініна Л.М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 / Людмила Миколаївна Калініна. – К., 2008. – 471 с.
4. Козяр М. Модернізація вищої освіти України засобами інформатизації / Михайло Козяр // Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. – 2011. – № 5. – Ч. 2. – С. 131–136.

5. Медведєв І.А. Державне управління розвитком університету: теоретично-прикладний аспект : монографія / І.А. Медведєв. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2011. – 220 с.

6. Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : Наказ МОН України від 07.08.2002 р. № 450.

7. Співаковський О.В. Управління ІТ вищих навчальних закладів: як інформаційні технології допомагають зробити управління ефективним : метод. посіб. – / О.В. Співаковський, Д.Є. Щедролюсьєв, Я.Б. Федорова, Н.М. Чаловська, О.О. Глущенко, Н.А. Кудас. – Херсон : Айлант, 2006. – 356 с.

8. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є.М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014.

Бузько В.И. Проблемы разноуровневого управления учебным процессом в высших учебных заведениях гражданской защиты

В статье предпринята попытка путем научно-теоретического анализа охарактеризовать проблемы разноуровневого управления учебным процессом в высших учебных заведениях гражданской защиты и оценить его с точки зрения перспективы усовершенствования. На основе анализа нормативных документов, научных источников и эмпирического опыта определены следующие уровни управления учебным процессом в вузе гражданской защиты: административный; преподавательский; курсантский. Сделан вывод, что управление учебным процессом в высших учебных заведениях гражданской защиты характеризуется рядом разноуровневых проблем, связанных с отсутствием: систематизированного компетентностного подхода к профессиональной подготовке будущих специалистов в сфере гражданской защиты; обоснованных норм и методов расчета необходимого рабочего времени для научно-педагогических работников, курсантов, студентов и слушателей; единого методического обеспечения учебных дисциплин для всех вузов гражданской защиты, применение информационно-коммуникационных технологий в планировании и организации учебного процесса.

Ключевые слова: *управление учебным процессом, высшие учебные заведения гражданской защиты, проблемы управления учебным процессом, информационно-коммуникационные технологии.*

Buzko V. Problems of multilevel management of educational process in higher educational institutions of civil protection

In the article has been made an attempt by the scientific-theoretical analysis to characterize the problems of multilevel management of educational process in higher educational institutions of civil protection and evaluate it from the standpoint of prospects of improvement. On the based of analysis the normative documents and scientific sources and empirical experience is defined as the following levels of management of educational process in higher education institutions of civil protection: administrative, which carry out management planning and monitoring the academic process; teaching, which carry out management the process of transferring the content of educational material; cadets (students, trainees), which carry out management the process of mastering of content a educational material. It has been determined that problems of management of educational process in higher education institutions of civil protection need to be linked to the incomplete transition of educational process from the fire-technical education to higher education institutions: this process is incomplete and deprived of perfection because for its organization use normative framework common to all education institutions without taking into account specifics of higher education institutions of civil protection. The conclusion is made that the management of the educational process in higher

educational institutions of civil protection is characterized by a number of multilevel problems associated with the lack of: systematic competence approach in the professional training of future specialists in the sphere of civil protection; based norms and methods of calculation of working time for the scientific-pedagogical workers, cadets, students and trainees; unified methodical support of educational disciplines for all higher education institutions of civil protection; the use of information and communication technologies in the planning and organization of educational process. Specified is required improvement through the development and implementation of technology for planning and monitoring, which will take into account the specificity of the institution of civil protection, integrated information-educational environment, unified methodological support of educational disciplines all higher education institutions of civil protection.

Key words: *management of educational process, in higher educational institution of civil protection, problems of educational process management, information and communication technologies.*